

Bognár Zalán

„MÁLENKIJ ROBOT”

*A Magyarországról ítélet nélkül szovjetunióbeli
kényszermunkára elhurcolt civilek története*

GULÁGKUTATÓK
NEMZETKÖZI
TÁRSASÁGA

Gulágkutatók Nemzetközi Társasága
Kairoz Kiadó • Budapest, 2018

© dr. Bognár Zalán, 2018

© Kairosz Kiadó, 2018

Borítóterv:
ŐRI KISS ISTVÁN

A szöveget gondozta:
KÉKESI RAYMUNDNÉ

ISBN: 978 963 662 898 7

A kötetet a Gulágkutatók Nemzetközi Társasága megbízásából
a Kairosz Kiadó gondozta.

www.kairosz.hu

A kiadásért felel Majorszki András,
a Gulágkutatók Nemzetközi Társaságának elnöke.

www.gulag.hu

3515 Miskolc, Egyetemváros
BTK Történelemtudományi Intézet
B/2 IV. em. 401.
malenkijrobotkutas@gmail.com

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém

TARTALOM

ELŐSZÓ	11
I. A „MÁLENKIJ ROBOT” JELENTÉSE ÉS ÉRTELMEZÉSI PROBLÉMÁI	19
II. A (HADI)FOGOLYKÉRDÉS JELENTŐSÉGE MAGYARORSZÁGON A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN	25
III. A POLGÁRI LAKOSSÁG TÖMEGES ELHURCOLÁSA MAGYARORSZÁGRÓL SZOVJETUNIÓBELI KÉNYSZERMUNKÁRA, KITEKINTÉSEL KELET-KÖZÉP- ÉS DÉLKELET-EURÓPÁRA	35
Hadifogolyként történt elhurcolások	39
1. Hadifogolylétszám-kiegészítés	39
2. Etnikai tisztogatás	77
Internáltként történt elhurcolás	90
3. Német származás indokával való deportálás	90
IV. ÚT A GYŰJTŐTÁBOROKIG, ILLETVE A BEVAGONÍROZÁS HELYÉIG	165
A) A hadifogolyként elhurcoltak útja a táborokig és a táborok között	165
Az utak hossza, időtartama	165
Éjszakai szállások, gyűjtőhelyek	168
Élelmezés útközben	170
Őrzés	175
Halálmenetek	177
Szökések útközben – halál vagy szabadság	180
A szökések megtorlása	182
Érkezés a gyűjtőtáborokhoz	187
B) A „mozgósítottak” útja a gyűjtőtáborokig, gyűjtőállomásokig	188
Az internáltak indítása településeikről	189
Az utak hossza, időtartama, az „utazás” körülményei	191
Éjszakai szállások, gyűjtőhelyek	194
Élelmezés útközben	196
Őrzés	196
Szökések útközben	197
Útközben	199
V. A GYŰJTŐTÁBOROK	201
A) A (hadi)fogolytáborok	201
A magyarországi hadifogolytáborok hálózatának kialakulása – összefüggésben a front folyamatos változásával	201
A magyarországi hadifogoly-gyűjtőtáborok irányítása, felügyelete	210
A (hadi)fogolytáborok célja és feladata	216
A (hadi)fogolytáborok helyének kiválasztása	218
Táborból táborba. Táborcsoportok és a jelentősebb (hadi)fogolytáborok gyűjtőkörzete	219
A táborok kialakítása és fenntartása	248
A fogolytáborok élelemellátása	249

II. A (HADI)FOGOLYKÉRDÉS JELENTŐSÉGE MAGYARORSZÁGON A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

„Mai magyar társadalmunk egyik legégetőbb és legfájóbb kérdése a fogoly-ügy. Érdekelve van ebben annak minden rendű rétege és minden rangú tagja.”¹ Ezekkel a sorokkal kezdődik gróf *Teleki Géza* vallás- és közoktatásügyi miniszternek – *Teleki Pál* fiának – 1945 nyarán dálnoki *Miklós Béla* miniszterelnökhöz írt egyik levele, amely kiválóan kifejezi, hogy a második világháború utáni magyar társadalom egyik legégetőbb kérdése a szövetséges hatalmak fogságába került katonai és polgári személyek sorsa és mielőbbi hazahozatala volt. Annál is inkább, mivel a második világháború alatti, 172 ezer km²-es és 14,7 millió fős Magyarországról² – tehát nem a mai Magyarország területéről – mintegy 1,2-1,3 millió magyar állampolgár, katona és civil került a szövetséges hatalmak fogságába. (A mai Magyarország területére vetített számuk 900 ezer főre tehető.) Közülük mintegy 300 ezernek a nyugati, míg 900 ezernél is többnek a szovjet (hadi) fogság,³ valamint internálás sanyarú sorsa jutott osztályrészül.⁴ Ez a hatalmas létszám több mint másfélszerese volt az I. világháborúban a „történelmi Magyarország” területéről hadifogságba esettek számának.⁵ Igaz, az

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XIX-J-1-j Külügyminisztérium (KÜM) Titkos Ügykezelésű (TÜK) iratok, 21. doboz, IV-438/9, 145.420/7–1945.

² Magyarország lakosságának a száma 1941-ben – négy évvel a háború befejezése előtt 14 679 573 fő volt. (Glatz Ferenc (szerk.): *A magyarok krónikája*. Budapest, é. n., 583. o.)

³ A (hadi)fogság szó ilyen módon való írása azt jelzi, hogy a katonákon kívül, jogtalanul, „malenkij robot” vagy igazoltatás ürügyén polgári lakosokat is tömegesen vetettek hadifogságba, s hurcoltak szovjetunióbeli kényszermunkára.

⁴ Bognár Zalán: Magyarország II. világháborús hadifogoly-vesztése. In: Ruszin, Ukladacs Omelján (szerk.): *60 éve kezdődött a második világháború*. Az 1999. december 8-án a Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban megtartott nemzetközi tudományos emlékülés előadásainak anyaga. Uzsgorod [Ungvár], 2001., 46–55. o.

⁵ Ravasz István: Magyarország világháborús embervesztése és a magyar katonasírok. In: *Háború, hadsereg, összeomlás. Magyar politika, katonapolitika a második világháborúban*. (Szerk.: Markó György.) Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005., 170. o.

Magyar Népióléti Minisztérium Hadifogolygondozó Kirendeltsége

97588/1947. szám. Sorszám: 33.37/13

Igazolvány
hadifogságból hazatért részére.

E fontos személyi okmányt a hatóságok el nem vehetik és vissza nem tarthatják. Tulajdonosa saját érdekében őrizze meg, mert pótolni nem lehet!

A hazatért neve: *Feldecs Adrienne* *Páris, Katalin*
 Anyja neve: *Tóth Anna* állampolgársága: *Magyar*
 Születési helye: *Cyong, Párizs* szül. év, hónap, nap: *1922 dec. 29.*
 Családi állapota: *házas* foglalkozása: *házi*
 Elhagyott hazai lakóhelye: *Cyong, Párizs* *Bau Boulevard*
 Nevezett, aki mint katoná — kiegészítő munkaszolgálatos — leventé — polgári személy*) hadifogságban volt: *Cyong, Párizs* — utca *11.* szám alatti lakóhelyére útbaindított: *Debrecen* 1947. évi *október* hó *24.* án *Mina*
 a kirendeltség vezetője.

Megjegyzés: A hazatért *szűn* díjmentes utazási igazolványt kapott, ezért ez az igazolvány utazásra nem jogosít.

*) A meg nem felelő rész törölendő.

Fővárosi Nyomda Rt.

Magyar Népióléti Minisztérium Hadifogolygondozó Kirendeltsége Debrecen

40190/1947. szám. Sorszám: 5110/B

Igazolvány
hadifogságból hazatért részére.

E fontos személyi okmányt a hatóságok el nem vehetik és vissza nem tarthatják. Tulajdonosa saját érdekében őrizze meg, mert pótolni nem lehet!

A hazatért neve: *Schiller Ágnes* *Frank, Dorottya (szül.)*
 Anyja neve: *Gyöngy Dorottya* állampolgársága: *Magyar*
 Születési helye: *Páris, Mezőudvar* szül. év, hónap, nap: *1920. december 23.*
 Családi állapota: *házas* foglalkozása: *házi*
 Elhagyott hazai lakóhelye: *Páris, Mezőudvar*
 Nevezett, aki mint katoná — kiegészítő munkaszolgálatos — leventé — polgári személy*) hadifogságban volt: *Debrecen* *Páris, Mezőudvar* — utca szám alatti lakóhelyére útbaindított: *Debrecen* 1948. júli. 25. hó án *Mina*
 a kirendeltség vezetője.

Megjegyzés: A hazatért *szűn* díjmentes utazási igazolványt kapott, ezért ez az igazolvány utazásra nem jogosít.

*) A meg nem felelő rész törölendő.

Fővárosi Nyomda Rt.

A németként internált nők is Magyarországra való hazaérkezésükkor mint „hadifogságból hazatértek” kapták meg „Igazolványukat” a Népióléti Minisztérium debreceni Hadifogolygondozó Kirendeltségétől, akárcsak a többi Szovjetunióba deportált magyar polgári lakos. Történt ez annak ellenére, hogy a Magyar Királyi Honvédségben nők nem szolgáltak, s így nem is lehettek hadifoglyok. Mégis a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon róluk is csak „hadifogolyként” lehetett beszélni.

I. világháborúban nem vált az egész ország területe hadszínterré, ráadásul akkor a Kárpátokon keresztül betörő orosz hadsereg nem hurcolta el tömegesen a polgári lakosságot. Ezek a Szövetséges Hatalmak fogságába kerültek emberek (katonák és civilek, férfiak [és nők]) az ország aktív korú férfilakosságának 1/3-át tették ki. Az országban szinte nem volt olyan család, amelyiket ne érintette volna közletről a (hadi)fogolykérdés.

S itt álljunk meg egy pillanatra, hiszen maga *Teleki Géza* sem hadifogolyügyről, hanem fogolyügyről írt, mivel teljesen tisztában volt azal, hogy nemcsak magyar katonák kerültek szovjet fogságba, hanem magyar civilek is tömegesen, akiknek száma – a kutatások mai állása szerint – mintegy 300 ezerre tehető. Ebből mintegy 200 ezer főt a trianoni Magyarországról, a többi, mintegy 80-100 ezer főt a visszacsatolt területek polgári lakosságából hurcoltak el. Utóbbiból 30–50 ezer főre teszik a Kárpátaljáról elhurcolt magyarok és németek, és 30–70 ezer fő közé a második bécsi döntéssel Romániától visszacsatolt területről elhurcolt polgári lakosok számát.⁶ Túlnyomó többségük hadifogolyként, míg kisebb részük internáltként került fogságba. Utóbbiak között nők is voltak szép számmal. Mégis a korabeli, a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon róluk is csak a hadifogolyügy keretében lehetett szólni.

A (hadi)fogolyügy társadalmi súlya miatt tehát érthető, hogy a (hadi) fogolykérdéssel hivatalból foglalkozó kormányzati szervek és a Vöröskereszt mellett – amely külön hetilapot indított *Magyar Vöröskereszt Hadifogoly Tudósító* címen – sorra alakultak a különböző társadalmi szervezetek – mint például Nemzeti Segély, Siess! Adj! Segíts!, Hadifoglyok és Hozzá tartozók Országos Szövetsége, Magyar Nők Demokratikus Szövetsége –, hogy segítsenek a (hadi)foglyok helyzetén. A pártok is egymás után alakították ki hadifogoly-irodáikat, de nem pusztán emberbaráti és hazafiúi érzületektől vezérelve, hanem politikai tőkét is igyekeztek

⁶ Benkó Levente: Magyar fogolysors a második világháborúban – adalékok a romániai haláltáborok történetéhez című előadásán hangzott el. „Itt volt a végállomás” – Szovjetunió című konferencia, Pécs, 2012. november 24.; Murádin János Kristóf: „Málenkij robot”-ra hurcolás a Romániához csatolt részlekről. In: Bognár Zalán–Márkus Beáta (szerk.): „Itt volt a végállomás.” Halálos áldozatokkal járó német- és magyarellenés tevékenységek a Kárpát-medencében 1944–1949. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi köre, Pécs, 2015., 90–99. o.

Hetenként új jegyzék

Ára 60.000 pengő

MAGYAR VÖRÖSKERESZT HADIFOGLY TUDÓSÍTÓ

HADIFOGLY OSZTÁLY HIVATALOS JEGYZÉKE ÉS JELENTÉSE

5. sz. jegyzék

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII. KER. RÁKÓCZI-ÚT 54. SZÁM

1946. március

ELHALT HADIFOGLYOK NÉVSORA

Levelek és üzenetek Oroszországból

Hogyan dolgozik a Vöröskereszt hadifogollyszolgálata

A Magyar Vöröskereszt Hadifogollyszolgálata gondoskodik a fogságból hazatértek és menekültek fogadtatásáról.

Minden budapesti pályaudvaron és ezen kívül az országban 84 étkeztető állomást tart fenn.

A Magyar Vöröskereszt Budapesten az alábbi étkeztető állomásokat tartja fenn: a nyugati, keleti, déli, kelelföldi, ferencvárosi, józsefvárosi és a rákosrendező pályaudvarokon. Ezenkívül a Mátyás (volt Vilmos) laktanyában, a Róbert Károly-körúton, valamint a Szent László (volt Mária Terézia) laktanyában. Vidéken Cegléd, Székesfehérvár, Mosonmagyaróvár, Győr, Komárom, Szombathely, Sopron, Zalaegerszeg, Kaposvár, Dombóvár, Szeged, Békéscsaba, Keekemét, Hódmezővásárhely, Kiskunhalas, Debrecen, Bihar-keresztes, Záhony, Kislárda, Nyíregyháza, Püspökladány, Mátészalka, Sátoraljaújhely és Hatvan.

Budapesten kettő, vidéken 28. átvonulási szállást biztosít számukra. Naponta körülbelül 30.000 főnek ad élelmet.

A ruházati osztály a teljesen ruha nélkül maradtakat ruhával és télikabattal látja el.

A ruhaigénylés a Magyar Vöröskereszt Hadifogoly Osztályán, Személynök-u. 21-23. alatt történik. A megfelelő környezet-tanulmány után a ruhákat a Magyar Vöröskereszt Szociális Osztálya adja ki.

A betegen hazatérők gyógykezelése folyik és itt is igyekszik segítséget nyújtani.

A beteg hadifoglyok az egyes pályaudvarokon az étkeztető állomásokon jelentkeznek, ahol a vöröskeresztes orvos szolgálati jeggyel a vöröskeresztes kórházba utalja a reánszorulókat.

Atmeneti otthonok a fővárosban a Róbert Károly-körúton lévő Mátyás király (volt Vilmos-laktanyában), a Szent

László (volt Mária Terézia) laktanyában vannak. A csonkoltak a Lilliom-utca 13. szám alatt találhatnak átmeneti otthonra.

A családtagokkal érkezőknek az átmeneti otthonban szintén elhelyezést ad addig, amíg lakáshoz jutnak.

Lényeges feladat a

hazatérőknek munkába állítása.

A hazatérők jövőbeni megélhetésének biztosításáról a szak-szervezetekkel karöltve, a Hadifogoly Osztály gondoskodik. A reánszorulóknak gyorssegélyt ad és a munkához juttatás és állás-szerzés érdekében állandó kapcsolatot tart fenn a munkaalkalmakat nyilvántartó szervekkel.

Ezért a Magyar Vöröskereszt Hadifogollyosztálya szívesen vesz minden olyan természetű értesítést, hol kaphatnának a hazatértek a továbbiakban is elhelyezkedést.

Mindennemű tanácsadó szolgálat a hadifoglyok számára állandóan Budapest, V., Személynök-utca 21. szám alatt, a Magyar Vöröskereszt központi irodájában van.

Magyar Vöröskereszt Hadifogoly Tudósítójának 1946. márciusi számának címlapja, amelyet a szövetek – hivatalosan az irányításuk alatt álló Szövetséges Ellenőrző Bizottság – nem sokkal később betiltott. Ma az újságnak mindössze csak 4 példánya található meg az Országos Széchényi Könyvtárban. A Magyar Vöröskereszt Hadifogoly Osztályának teljes 1945-ös és 1946-os iratanyaga eltűnt.

MAGYAR HADIFOGY HIRADÓ

HADIFOGLYOK ÉS HOZZÁTARTOZÓIK ÉRDEKEIÉRT KÜZDŐ HETILAP

II. évfolyam
8. szám

SZERKESZTŐSÉG:
Budapest, VI., Dessewffy-u. 34. Telefon: 184-011
KIADÓNYITÁSI:
Budapest, VI., Gözgyár-tér 4. Telefon: 184-028

Budapest,
1946 január 21

Üzenetközvetítések a hadifogolytáborokba

Válaszok a rózsaszínű lapokra
Oroszországból

Nyílt levél

a hadifogolytáborokban lévő magyar bajtársakhoz*

BAJTÁRSAGI

Mit, akik a Szovjet-Unió nagyjelkétségéből hazánkba már vissza térünk, megalakítottuk a Magyar Hadifogoly Híradó Társaságot abból a célból, hogy megferemsük a kapcsolatot veletek és itthoni hozzátartozóitok között is, amíg visszatérhetek.

Azóta végezzük felvilágosító munkánkat a hadifogoly problémákkal kapcsolatban; védjük és harcolunk a hadifoglyok és a ti hozzátartozóitok jogaiért, mert mint volt hadifoglyok ismerjük legjobban ezeket és képviselhetjük a jogok, kérdések legjobb érdekeit.

Bajtársak, ne féljétek! Itthon szepetefol vár benneteket mindenki, és his nem kényrű, keményen kell

dolgozni a mindennapi kenyérért. Országunk romokban hever. Szükség van a ti dolgos kezetekre, hogy felépíthessük a szabad, demokratikus Magyarországot.

Erre készüljétek fel! Arra is, hogy majd idehaza a reakció ellen is — ahogy megérdemlik — harcolni tudjatok.

A reakció még nem semmisült meg itthon, mint ahogy mi odakinn gondoltuk, hanem mind szemérmelenebbül mozogódik. A mi és a ti vasöleleteknek közösen kell lesújtani, nehogy még egyszer romlásba vihessek az országot.

Idehaza a MAGYAR HADIFOGY HIRADÓ a szócsövünk, a titeket pedig odakinn, az IGAZ SZÓI. Az IGAZ SZÓ szellemét és hang-

ját szóaltatjuk meg a mi lapunkban is, azt a hangot, amit lapunk terjesztett és terjeszt most is köztetek: a demokratikus, antifasiszta szellemet, amely a helyes utat mutatja nekünk a legsötétebb jásimusz napjainban is.

Üzeneteiket közveitünk részletekre, amelyek az orosz, amerikai és angol hatóságok jóvoltából minden táborba eljutnak.

Bajtársi szeretettel várunk benneteket!

A Magyar Hadifogoly Híradó
Társaság Vezetősége.
Budapest VI., Dessewffy-u. 34

* Kérjük az IGAZ SZÓ szerkesztőségét, hogy nyílt-levélünket átvegyék és a magyar hadifoglyok tájékoztatására közölni sziveskedjék.

MONDI IGAZAT A SZOVJETÜNIOÉRŐL! HARCOLJ A RÁGALMAZÓK ELLEN!

A Magyar Kommunista Párt által indított konkurens hadifogoly-hetilap, a Magyar Hadifogoly Híradó, később Magyar Hadirokkant, Hadifogoly Híradó egyik, 1946. januári számának címlapja

kovácsolni ebből a kiemelkedő jelentőségű társadalmi ügyből. Köztük is élen járt a kommunista párt, s az országot megszállva tartó Szovjetunió támogatásával már 1945 őszén országos hetilapot indított *Magyar Hadifogoly Híradó* névvel, amelyet később *Magyar Hadirokkant, Hadifogoly Híradónak* neveztek át. Ez is kiválóan szemlélteti, hogy a (hadi) fogolykérdés a korabeli Magyarország egyik legfontosabb társadalmi problémája volt, hiszen Magyarország történetében vajon volt-e még ilyen fontos, a lakosság mintegy felét közvetlenül és még mintegy negyedét-harmadát közvetve érintő kérdés, hogy két hetilapot is ennek a társadalmi témának szenteltek volna?

A kérdés kiemelkedő társadalmi fontossága és kényes volta miatt is a Magyar Kommunista Párt itt is egyeduradalomra tört, s ezért a szovjetekkel, pontosabban a Szövetséges (szovjet) Ellenőrző Bizottsággal 1946 elején megszüntette a Magyar Vöröskereszt konkurens hadifogoly-hetilapját, s ezzel párhuzamosan miniszteriális szinten is hamarosan monopolizálta a hadifogolyügyet.

Az egyházi vezetők is szót emeltek a Szövetséges Hatalmak fogságába került hadifoglyok és a Szovjetunióba deportált civilek érdekében. A református és az evangélikus egyház vezetősége 1945. május 27-én közös memorandumban fordult az Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz, melyben – többek között – felléptek a polgári „hadifoglyok” érdekében. *Tildy Zoltán* miniszterelnök, református lelkész (későbbi köztársasági elnök) is külön kiemelte 1945. november 30-án a parlamentben elmondott kormányprogramjában, hogy: „A hadifoglyok és deportáltak hazahozatala az egyik legfájóbb magyar kérdés, s a kormány egyik legfontosabb feladata.”⁷ S ekkor a deportáltak kifejezés alatt már nem a náci koncentrációs táborokba deportált és a borzalmakat túlélte zsidó származású honfitársainkra gondolt, hiszen ők – amennyiben akartak – 1945. november végére már hazatértek Magyarországra. A korszakban a deportált kifejezésnek a Szovjetunióba kényszermunkára elhurcolt civilekre való alkalmazása általános és természetes volt, hiszen ez fejezte ki leginkább a velük történeteket. Jól mutatja ezt az is, hogy a Minisztertanács 1945. március 19-ei ülésén *Gábor József* kommunista párti közlekedés- és kereskedelemügyi miniszter is deportál-

⁷ G. Vass István (szerk.): *Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1945. november 15.–1946. február 4.* Budapest, 2005., 24. o.

taknak nevezte a szovjetek által elhurcolt s egyelőre még a magyarországi hadifogolytáborokban lévő civileket.⁸

Mindszenty József esztergomi érsek, hercegprímás minden lehetséges eszközt megragadott a szentbeszédektől kezdve a körleveleken és a különböző magyar miniszteriális szervezeteknek, valamint a Szövetséges (szovjet) Ellenőrző Bizottságnak küldött leveleken át a fogolykiváltó zarándoklatokig, hogy a (hadi)foglyok (katonák és civilek) érdekében közbenjárjon, és elérje mielőbbi szabadon bocsátásukat.

1945. október 17-ei pásztorlevelében az esztergomi érsek szót emelt az elhurcoltak, a hadifoglyok, az internáltak érdekében és a hazai németéggel szemben alkalmazott kollektív megtorlás ellen.⁹ E pásztorlevél szóba került a magyarországi SZEB 1945. november 28-ai ülésén, amelyen: „Rövid vitát követően [a tagok] egyetértettek abban, hogy minden szükséges lépést megtettek annak érdekében, hogy a hadifoglyok rendben hazatérhessenek, és jelen felhívás nem tett szükségessé semmilyen különleges lépést” – olvasható a jegyzőkönyvben. Majd *Vorosilov* marsallnak, a SZEB elnökének a nyilvánvaló hazugságával folytatódik: „Az elnök [*mármint Vorosilov – B. Z.*] azt mondta, hogy minden sorkatona és altiszt visszatért Oroszországból, csupán a tiszteket tartották ott hadifogolyként.”¹⁰

Vorosilov marsall nyilvánvaló hazugsága, a több százezer Szovjetunióban őrzött hadifogoly létének a letagadása után joggal merül fel az emberben a kérdés, hogy egyáltalán mennyi esélye lehetett a Magyar Kormánynak valamit is elérnie a Szovjet Kormánynál? Másrészt pedig ismét szembesülhetünk a szovjetek folyamatos arcátlan hazugságaival, a nyilvánvaló tények meghamisításával.

A hadifogolyügy a dolgok természetéből fakadóan minden országban a honvédelmi minisztériumok feladatkörébe tartozott. Mégis, mivel Magyarországon ez a tárca a kisgazdapárt kezében volt, hamarosan teljesen kiszorították a hadifoglyok ügyeinek az intézéséből.

⁸ Szűcs László (szerk.): Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány = INK) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23.–1945. november 15. Budapest, 1997. (továbbiakban: Szűcs: INK minisztertanácsi jegyzőkönyvei) A kötet, 290. o.

⁹ Vecsey József (szerk.): *Mindszenty Okmánytár. Pásztorlevelek, beszédek, nyilatkozatok, levelek.* I–III. kötet. München, 1957., I. kötet, 79–80. o.

¹⁰ Feitl István (szerk.): *A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1947.* Napvilág, Budapest, 2003., 113. o.

1945. szeptember 1-jével a SZEB, vagyis a magyarországi Szövetséges (szovjet) Ellenőrző Bizottság segítségével a Magyar Kommunista Párt elérte, hogy a nyugati hadifoglyok ügye az általuk irányított Belügyminisztérium felügyelete alatt létrehozott Hazahozatali Kormánybiztosság alá kerüljön. Ezt követően a szovjet hadifogságba kerültekkel kapcsolatos ügykört is elvették a Honvédelmi Minisztériumtól, s először a Vöröskereszt, majd 1946. július 1-jétől a szintén kommunista párti Népjóléti Minisztérium hatáskörébe utalták. Ezáltal már teljesen az MKP uralta a hadifoglykérdést.

Rákosi az 1945-ös parlamenti választások elvesztésében is nem kis szerepet tulajdonított a hadifoglykérdésnek. Ez derül ki a választások után *Petrov* altábornagynak, az NKVD Hadifogly- és Internáltügyi Főigazgatósa vezetőjének írt leveléből is, amelyben a szovjet hadifogságból élőhalottként hazatérő hadifoglyok jelentős negatívpropaganda-szerepére hívta fel a tábornok figyelmét. Amint írta, a hadifoglyok „fizikailag rendkívül leromolva érkeznek Magyarországra. A választások előtt Debrecenbe érkezett 3000 hadifogly majdnem mindegyikét kórházba kellett szállítani”. S mindezt csak azért említi, mint az leveléből kiderül, mert: „A dolgot a kiscgazdák nagy demagógiával kihasználták, és ez is rontott a választás esélyein.”¹¹

Az MKP az érdekeik szerint előrehozandó parlamenti választásokra való tekintettel 1947 tavaszán immár egy külön öttagú bizottságot hozott létre a hadifoglyok hazahozatalával kapcsolatos párt-, illetve propagandamunka irányítására, hogy minél több szavazót tudjanak megnyerni a hadifoglyügy révén. A bizottság céljára jól mutat rá *Sziklai Sándornak*, az MKP Hadifogly Irodája vezetőjének, a bizottság tagjának egyik levele, amelyet a moszkvai magyar követség kommunista párti titkárának, *Horvát Imrének* írt: „Nagyon jó volna, ha az orosz hatóságok kellőképpen informálva volnának e kérdés [mármint a hadifoglykérdés – B. Z.] fontosságáról, és hogy milyen nagy propagandajelentősége van annak, ha egy-egy hadifoglytranszport jön haza a Szovjetunióból.”¹²

Rákosi Máttyás 1947. áprilisi moszkvai tárgyalásain is hangsúlyosan kifejtette a szovjet vezetésnek, hogy az MKP népszerűségének a növe-

¹¹ Pünkösti Árpád: *Rákosi a hatalomért 1945–1948*. Európa, Budapest, 1992., 144. o.

¹² Varga: *Magyar hadifoglyok a Szovjetunióban...* 24. o.

lésében, illetve a szavazók megnyerésében a hadifogolykérdésnek óriási propagandajelentősége van. *Molotov*nak arra a kérdésére, hogy: „Mely kérdéseket tartanak tehát a legfontosabbaknak?” *Rákosi* a következőket felelte: „A csehszlovákokkal való viszony rendezését és a hadifoglyok kérdését.”¹³

Tehát gróf *Teleki Gézá*tól a kommunista pártvezérig, *Rákosi Mátyás*ig, a teljes magyar politikai vezető réteg igen jól érzékelt, hogy a második világháború utáni Magyarországon a társadalom egyik legégetőbb, legfontosabb megoldandó kérdése a (hadi)fogolykérdés, a (hadi)foglyok sorsa és hazahozatala.

Ehhez képest a korszakkal foglalkozó könyvekben, valamint a tankönyvekben még ma sem, vagy csak alig esik szó XX. századi történelmünknek erről a felejtésre ítélt, tragikus részéről.

¹³ Izsák Lajos–Kun Miklós (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948. Századvég*, Budapest, 1994., 205. o.